בס"ד

שמעתתא עמיקתא

גליון קיא'- פ' **שופטים** ה'תשע"ב / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם מותר להשתתף במופעי "אחיזת עיניים"

הוזהרנו מה"ת שלא לאחוז עיניים דכתיב (קדושים פי"ט פס' כו) "לא תעוננו" [עי' **סנהדרין** (סה:)], ופירש **הרמב"ם** (ל"ת לב) דכוונת התורה על העושה **ע"י קלות התנועה ביד** עד שיתדמה לאנשים שיעשה ענינים אין אמיתות להם דכתיב (שם) "לא תעוננו", והוא עם זה גונב דעת הבריות וההפסד המגיע מזה גדול מאד, כי ציור הענינים הנמנעים תכלית המניעה אפשריים אצל **הסכלים והנשים והקטנים** רע מאד ויפסיד שכלם וישיבם להאמין הנמנע, ע"כ.

ומבואר מדברי הרמב"ם דאיסור זה הוא בעושה כן ע"י קלות התנועה וגרמת דמיון לעיני הרואים אף שעושה כן "ללא כשפים". וכן מבואר **בחינוך** (מצוה רנ) שכתב דאיסור זה הוא ע"י **קלות היד וגבורת מהירותה** עד שידמה לבני אדם שיעשה המתחבל עניינים של פלא, כלומר "**דברים שהם חוץ מן הטבע**", ע"כ [וכ"כ בדעתם **הרדב"ז** (סי' אלף תרצה (תקפה)). וכן מבואר **ברש"י** (סנהדרין סה: וסז.)]. וכ"כ **הרשב"ץ** (זהר הרקיע ל"ת עה). ושו"מ **בחרדים** (פכ"ד אות נג) שכתב (בשם הרשב"ץ) דבין בדרך תחבולה או בדרך כישוף עובר על הלאו זה [וכ"כ **במהר"ם שיק** (מצוה רנא) ע"פ הרמב"ם. וכן משמע **מהכל בו** (סי' צז ד"ה ואסור לנחש). ועי' **במאירי** (סנהדרין סה: סד"ה יש קצת), ואין מדבריו ראיה דבעינן כישוף דהרי כלשונו כתב נמי החינוך שם בסוף דבריו אע"פ שמוכח דס"ל דלא בעינן כישוף. ועי' **ברי"ו** (חלק אדם נתיב יז ח"ה עמ' קנט טור ג), **בטור** (ססי' קעט) **ובלבוש** (שם אות טו)].

והנה מצינו סתירה בדברי **הרמב"ם** שהרי בהל' עכו"ם פי"א ה"ט כת' דהאוחז את העיניים "**לוקה**". ומאידך בהל' ט"ו כת' דאם עשה כן לוקה "**מכת מרדות**" דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד הוא ואין לוקין עליו [אבל **היראים** (סי' שלה), **הסמ"ג** (לאוין נג) **והסמ"ק** (סי' קלו) נקטו דפטור מן המלקות לדברי האומר לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, ע"כ. ונחלקו **המהרש"ל** (שו"ת הרמ"א סי' סז ד"ה ומה שכתבת) **והרמ"א** (שם) אליבייהו, לפי המהרש"ל להיראים ודעימיה כל אחיזת עיניים הם ע"י כישוף דלא כהרמב"ם הנ"ל, אבל לפי הרמ"א גם הם מודים להרמב"ם, עיי"ש].

וכבר עמד בזה **המהרי"ק** (סוף שרש עו) ויצא לחלק בין עושה **מעשה תמהון**, כגון שעושה כאילו ממית ומחיה, דבכה"ג לוקה דשפיר הוה לאו שיש בו מעשה משום שהתורה החמירה יותר עליו משום דע"י כך יטעו אחריו, דמטעם זה אסרה תורה דבר זה כמ"ש הרמב"ם (שם הט"ז), לבין אם עושה מעשה אשר לא עשהו כגון שנטע קישואין והוא לא נטען שאין בזה דברי תמהון אלא **דברי שקר** בזה לא החמירה תורה כ"כ ללקותו עליו שהרי אין לחוש כל כך להטות העם אחריו, ע"כ.

אולם **הכסף משנה** (שם הט"ו) דחה דבריו ונקט שאותו מעשה תמהון שנראה לבני אדם שעשה ולא עשאו, מאחר שיש בו מעשה בדין היה ללקות עליו ב', א' משום מעונן וא' משום מכשף, דתרווייהו איתנהו ביה, אלא שנפטר ממלקות דמכשף מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, ע"כ [ועי' מה שתירץ **המהרש"ל** (בביאוריו לסמ"ג לאוין נג יא א), אלא שדבריו צ"ע וכבר הקשה עליו **הב"ח** המובא לקמן].

והב"ח (יו"ד סי' קטז אות ב) פירש דתרי גווני אחיזת עיניים נינהו: **א'** שלא נעשה ע"י כישוף אלא ע"י תחבולה דעליו הוא לוקה כיון דעביד מעשה. **ב'** ע"י כשפים והוא שמראה כאילו עשה מעשה ולא עושה כלום ועי"ז אינו לוקה דאין בזה מעשה כי רק אחז עיניהם, ע"כ. וכן נקט **הש"ך** (שם ס"ק יז) וכתב שכן מבואר **בשו"ת הרמ"א** (סי' סז) [ועי' מש"כ עוד **הט"ז** (שם ס"ק י)].

נמצא דאיכא באחיזת עיניים משום **לאו דאורייתא**, אלא שלדעת המהרי"ק **במעשה תמהון** לוקים עליו, אבל מעשה שאין בו דברי תמהון אלא **דברי שקר** ליכא מלקות כמבואר לעיל. ולדעת **הכסף משנה** בכל גוונא לא לוקים ע"ז. ולדעת **הב"ח** אחיזת עיניים שלא על ידי כישוף לוקה עליה, אבל ע"י כישוף אינו לוקה עליה. וכל זה דלא **כהמרש"ל** (שו"ת הרמ"א סי' סי' סז ד"ה ומה שכתבת) **והרדב"ז** (שם) דס"ל דאחיזת עיניים היא דוקא "על ידי כשוף" [אלא דסיים הרדב"ז שם דמ"מ באחיזת עיניים ע"י מהירות הידים יש משום איסור גניבת דעת, עיי"ש. אלא דבזמנינו שהדבר מפורסם י"ל דליכא משום גניבת דעת, וכן מוכח מדברי החכ"א המובא לקמן דהתיר ע"י גוי].

מעתה י"ל שהבדחנים העושים מיני "קוסמיות" ע"י קלות התנועה, הקרואים בזמנינו "קוסמים", עוברים על איסור תורה. וכ"כ **החכמת אדם** (כלל פט אות ו הובא בפת"ש שם ס"ק ז) דמזה תראה שאותן הבדחנים שעושין כדברים אלו בחתונות עוברים בלאו דאו', והמצווה לעשותן עובר משום "לפני עור", ולכן מי שבידו למחות צריך למחות, וכ"ש שאסור להסתכל ולראותם, אבל אם הוא גוי שעושה נ"ל דמותר לראות, ע"כ [וכ"כ **בקשו"ע** (סי' קסו אות ד). ועי' **בשבט הלוי** (ח"ה סי' קכט אות א) דאסור להניח לילדים לראות מעשה אחיזת עיניים, ואף אם עושים כן רק להראות האיך עושים כך, דמרגילים עצמם לאחוז עיניים ולומדים זה, דהכא לא שייך היסוד דאתה לומד להורות בסנהדרין (סח.)].

אלא דשו"מ **באג"מ** (יו"ד ח"ד סי' יג) שתמה על הב"ח הנ"ל, דתמוה שיהיה שייך איסור למי שטבעו בקלות התנועה ביותר שיהיה מתנהג כפי קלות תנועה שלו, והא האחים שלחו לנפתלי למצרים להביא שטר מכירה במהירותו המיוחדת [**סוטה** (יג.)]. ועיי"ש דלמעשה היה משתמט בזה מפני כבוד האוסרין. מיהו לכאורה יש ליישב קושיתו, דהא דאיכא איסור היינו דוקא כשכוונת העושה לאחוז עיני אנשים ע"י דברים שנראים מעל הטבע, ולא כשנוהג כדרכו.

ומ"מ י"ל דאם ידוע ומפורסם לפני הרואים שאינו עושה אלא "תחבולות" ולא מעשה כשפים וכדו' וכגון שמודיע להם בפירוש דמעשיו אינם אלא מעשי תחבולה, לא שייך בכה"ג טעם האיסור שהביא הרמב"ם בהלכות הנ"ל דע"י כך יטעו אחריו וכמ"ש המהרי"ק הנ"ל [וכן לא שייך האי טעם שכת' בספר המצוות הנ"ל, ועיין. ואין בזה משום לא דרשינן טעמא דקרא כמבואר בגליון כ'. ואע"פ שמהחכ"א משמע דאע"פ שהדבר מפורסם שהבדחנים אינם עושים ע"י כישוף אסור, מ"מ י"ל דאם אומר להדיא לית לן בה, דבכה"ג אין לחוש לאלו שלא יודעים או לבדחן שכוונתו באמת להטעות את הרואים]. ושו"מ שכן דעת **החזו"א** (תשובות והנהגות ח"א סי' תנה סד"ה ואמנם) דאין בזה איסור כשיודעים ומכירים שאין זה כישוף ממש רק "חכמות". ודעת **הגריש"א זצ"ל** (אבני ישפה ח"ג סי' עח) שאם הוא יסביר ג' או ד' תחבולות איך עושים אותם שרי [וכדברינו הנ"ל כת' **בתשובות והנהגות** (ח"א סי' תנה ד"ה ולדינא) אלא דסיים דחוששני שמא לא יקשיבו כשאומר שאין זה כישוף, ולכן אין להתיר אלא כשמחלק פיתקא דאין זה כישוף ומ"מ אין ראוי להתעסק בזה, ע"כ. אולם יש לדחות דכיון דהאיסור הוא על "הבדחן" ולא על הרואים כמבואר לקמן ע"פ החכ"א הנ"ל, אחרי שגלה לפני רבים שלא עושה אלא "חכמות" אע"פ שיש מי שלא שמע י"ל דלית לן בה, ועיין. ועי' **באג"מ** (שם) דאם לא היה אפשר להשתמט הייתי מורה דבידוע ומפורסם שהוא דרך טבעי מותר].

מיהו אכתי יש לדון בנמצא במקום ש"הקוסם" אינו שומר תורה ומצוות (ר"ל), וע"כ אינו מודיע לציבור שליכא במעשה ידיו משום כישוף, האם בכל אופן מותר להסתכל ולראות הצגתו.

והנה מדברי **החכ"א** הנ"ל מבואר ד"הקוסם" העושה שלא כדין אסור לראות בהצגתו, אלא דטעם האיסור י"ל דהוא משום דמכשילים את "הקוסם" ועוברים על לפנ"ע (או משום מסייע ומחזק ידי עוברי עבירה, עי' לקמן), אבל לולי זה רשאים לראות, וכמ"ש שם דאם הקוסם הוא עכו"ם ליכא איסור [ועי' **בחינוך** (שם) דהשואל מעונן 'הקובע עונות' לומר שעה פלונית טובה וכו' עובר על לאו זה. ומ"מ משמע מדברי החכ"א דאם ה"קוסם" עכו"ם מותר אף להזמינו]. **ולפ"ז** י"ל דכ"ז דוקא אם לולי שהן מסתכלים לא היה "הקוסם" מוסר הצגתו, אבל אם לולי שהם נמצאים לא היה נמנע אין בזה משום לפנ"ע, דבכה"ג הוי כחד עברא דנהרא כמבואר **בחפץ חיים** (פתיחה לאוין ד) [אלא דנר' דכ"ז אם אינו מהמתיישבים שם בשעת "התחלת" ההצגה דאל"כ י"ל דאיכא לפנ"ע אף שבלעדיו היה מוסר הצגתו, עי' היטב **בח"ח** שם וצ"ע. אלא דשוב העירוני דמ"מ בגוונא שלא הוי ודאי שיעשה שלא ע"פ הלכה דיש לתלות שיעשו כדין (וכגון שההצגה מאורגנת ע"י שתו"מ דיש לתלות שהודיעו לו שעכ"פ בסוף הצגה עליו לבאר שאינו עושה כשפים וכנ"ל וכדו') הוי ספק לפנ"ע דשרי, עי' **במ"ב** (סי' שמז ס"ק ו) **ובגליון** נ"ג].

אלא דאכתי "אפשר" [עי' לקמן בהגה] דאיכא בכה"ג משום מסייע ידי עוברי עבירה, שהוא איסור מדרבנן כמבואר **במ"ב** (סי' שמז שעה"צ אות ח). אמנם מ"מ אכתי יש לצדד בזה במקום צורך משום דיש בזה כמה צדדים להקל. ראשית דעת הסוברים דליכא משום איסור מסייע כלל [עי' **ברמ"א** (יו"ד סי' קנא סע' א) **ובש"ך** (שם ס"ק ו) וכן **באור לציון** (ח"ב פמ"ג הגה ב) צירף דעה זו]. וכן יש לצרף דעת **הש"ך** (יו"ד סי' קנא ס"ק ו) [ועיי"ש **בדגמ"ר**, ועי' עוד **באג"מ** (אע"ה ח"ד סי' סא אות ב ד"ה ולפ"ז וחיו"ד סי' עב ד"ה ובדבר)] דליכא משום מסייע במומר או לעושה במזיד [ועי' בגליון ה' דדעת הגריש"א זצ"ל ועוד פוסקים דאינם שתו"מ בזמנינו דינם כמומרים]. וכן יש לצרף לסניף דעת **המהרש"ל, הרדב"ז** וסברת **האג"מ** הנ"ל דליכא איסור אלא באחיזת עיניים שיש בה כישוף, בפרט בזמנינו שהדבר מפורסם מאוד שלא עושים ע"י כישוף [דהיום אפי' שכיח אצל הקטנים משחקים המלמדים חכמות אלו, ועי' לעיל בשם החזו"א והאג"מ], **ודו"ק** [והנה הטעם שכתבנו ד"אפשר" דאיכא משום מסייע בכה"ג. היינו משום דלמעשה בנ"ד אינו **מושיט לו איסור**, אלא שי"ל דמחזקו לעבור האיסור בזה דאיכא יותר מקשיבים לדבריו וכן משמע מהחכ"א הנ"ל. ועי' עוד **בריטב"א** (ע"ז ו: ד"ה ת"ל) **ובאג"מ** (או"ח ח"ב סי' מ ד"ה וכל) שאף בדבור המחזקו לעבור איסור איכא משום מסייע. אלא דבאמת **בח"ח** המובא לעיל משמע קצת דליכא בנ"ד משום מסייע, ויש לדחות דרק כת' מה שאסור מדאו'. ועי' עוד **באג"מ** (אה"ע ח"ד סי' סא אות ב ד"ה אבל) שהוכיח מהש"ך דמסייע הוא מדין תוכחה וליכא איסור באופן שא"א להפרישו, ולפ"ז בנ"ד אם "הקוסם" לא ישמע לית לן בה. וכן מבואר **במהרש"ם** (ח"ו סי' ז ד"ה ומ"ש עמ"ש בתשובה שדברי) אלא **שבשער הציון** (סי' שמז אות ח) לא משמע כן, ואכמ"ל].

הנצרך לנקביו באמצע פסד"ז מתי יברך אשר יצר

כת' **המחבר** [סי' נ"א ס"ד] דצריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח. וכתב **הרמ"א** דאפי' לצורך מצוה אין לדבר בין ברוך שאמר לישתבח.

אולם מ"מ לעיל מיניה כתב **המחבר** [שם ס"ב] דאם סיים ברוך שאמר קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן. וכתב שם **המג"א** [שם ס"ק ג'] דנ"ל דאפי' באמצע ברוך שאמר מותר לענות אמן כיון שלא הוזכרה ברכה זו בגמ'. וביאר **המשנ"ב** [שם ס"ק ב] כוונתו דדוקא לענין אמן של ב"ש או של ישתבח כתב המחבר דאם סיים קודם שסיים החזן עונה אחריו אמן, אבל שאר אמנים מותר לענות אפי' באמצע ברכת ברוך שאמר או ישתבח (ודלא כמשמעות **הפמ"ג** דלמסקנת המג"א אף על ברכת ב"ש וישתבח יענה אמן באמצע הברכה [בה"ל שם ד"ה אם סיים]). (אלא דמ"מ כתב המשנ"ב דאם עומד אחר תיבת ברוך אתה ה' קודם שסיים מלך מהולל בתשבחות, כתב הח"א דאסור לו לענות, דבזה מקלקל לגמרי את הברכה).

ובס"ה כתב **המחבר** דבין המזמורים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, ובאמצע המזמור שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד (אלא דלמעשה כתב **המג"א** [סי' ס"ו ס"ק א] דהיום שאין אנו רגילין לשאול בשלום בבהכנ"ס בעת התפילה חלילה לשאול או להשיב לא בין הפרקים דק"ש ולא בפסד"ז. והובאו דבריו להלכה **במשנ"ב** [סי' נ"א ס"ק י"ג] **ובכה"ח** [שם ס"ק כ"ט]).

והנה בסי' נ"ג ס"ג כתב **המחבר** דאין לברך על עטיפת ציצית בין פסד"ז לישתבח אלא בין ישתבח ליוצר. וכתב שם **הגרעק"א** [בהגהותיו] משמיה דהלבוש דטעם הדבר הוא דטוב שיברך עליו בין ישתבח ליוצר משיפסיק בין הזמירות לישתבח, דעלייהו קאי, וברכה אחרונה דידהו. עכ"ל. וא"כ י"ל דדוקא בין הזמירות לישתבח אין ראוי להפסיק, אבל מקודם לזה בפסד"ז **עכ"פ בין הפרקים** מניח הטלית ומברך, כיון דאפי' בין הפרקים בק"ש ס"ל למחבר סי' ס"ו דמניח ומברך, ואף לרמ"א שם דאינו מברך מ"מ ההנחה מותר, א"כ מכ"ש בפסד"ז בין הפרקים. אמנם מלשון **הד"מ** כאן על דברי **הכל בו** דכל שלא הניח הטלית קודם ב"ש ימתין עד אחר ישתבח ויניח הטלית ויברך. ואפשר דלענין זה חמיר יותר פסד"ז מברכת ק"ש כיון שיש תקנה בזה להמתין עד אחר ישתבח, דאין קפידא כ"כ לומר פסד"ז בלא טלית, ומה"ט י"ל דגם לתפילין אף דהרמ"א פסק בסי' ס"ו דבתפילין אפי' באמצע מברך מ"מ י"ל בפסד"ז אפי' בין הפרקים אינו מניחם כיון דאפשר להמתין עד אחר ישתבח. **וצ"ע לדינא.** עכ"ד הגרעק"א.

והשתא יל"ע באדם הנצרך לנקביו באמצע פסד"ז כיצד ינהג לענין ברכת אשר יצר, האם נימא דימתין מלברך עד אחר התפילה, או דנימא דעכ"פ ימתין עד בין ישתבח ליוצר, או דיכול לברכה אפי' באמצע פסד"ז.

והנה על העצה דימתין עד אחר התפילה, יש מקום לערר מכמה סיבות. חדא דיש לחשוש שמא עד אחר התפילה ישכח מלברך. ועוד דשמא עד אז יצטרך עוד פעם לנקביו ויפסיד הברכה [יעויין **במשנ"ב** סי' ז' ס"ק א'] (ובאמת משום סברא זו כתב **הבה"ל** [סי' נא ס"ד ד"ה יכול ליזהר] דאין נכון להמתין מלברך אשר יצר עד אחר התפילה). ועוד דמצינו דנח' האחרונים עד מתי אפשר לברך ברכת אשר יצר אחר עשיית צרכיו, **דהמשנ"ב** [סי' ז ס"ק א] העלה כדעת **הפמ"ג** ועוד אחרונים דשרי לברך אף אחר זמן גדול מעשיית צרכיו, אולם **הברכ"י** [סי' ו ס"ק ג] הביא די"א דגבי ברכת אשר יצר אפי' בפחות משעה אחת לא יכול שוב לברך, **ובחס"ל** [סי' ו ס"ק ג] כתב דאם עבר יותר מחצי שעה שוב לא יברך ברכת אשר יצר, וכ"כ לדינא **בבא"ח** [ש"ר פ' ויצא סי"ב], ולדבריהם אם ימתין עד אחר התפילה יפסיד לגמרי ברכת אשר יצר.

אולם אף אי נימא דאין להמתין מלברך אשר יצר עד אחר התפילה, אכתי יש לדון האם נימא דיברך אשר יצר באמצע פסד"ז, או דעכ"פ ימתין עד בין ישתבח ליוצר. והנה לסברא השניה הנזכרת **בגרעק"א** י"ל דימתין עד שיסיים ברכת ישתבח ויברך בין ישתבח ליוצר, ולא יפסיק באמצע פסד"ז, כיון דאפשר להמתין עד אחר ישתבח. אולם לסברא קמייתא אכתי יל"ע בזה.

והנה **בח"א** [כלל כ' ס"ג] כת' דאם צריך להניח תפילין, מותר להניחם ולברך עליהם בין פרק לפרק דהיינו בין מזמור למזמור אבל לא באמצע מזמור. אבל הטלית, יתעטף ולא יברך עליו עד שיסיים ישתבח ואז ימשמש בו ויברך. ואם שמע קול רעמים וברקים, מותר לברך אפי' באמצע מזמור, כיון שאם לא יברך תיכף לא יוכל לברך עוד. ומ"מ אם הטיל מים, לא יברך אשר יצר, דיוכל לברך אחר התפילה, ואפשר דדמי לטלית, וצ"ע (עי' בנ"א). עכ"ל.

הודעה חשובה!

נתבקשנו ע"י רבים לשפר את עימוד הגליון ולהרחיבו מחמת רוב החומר שבו, אולם לדאונינו אין בידינו אפשרות לעשות זאת מחמת התקציב הנצרך לכך. ואשר ע"כ פונים אנו לכל מי שבידו לסייע לדבר, ולהיות שותף בזיכוי הרבים של הרבה לומדי תורה.

בברכת התורה - המערכת
טל' 02-571-3932

'הכשר' שיצא מתחת ידם עופות ללא מליחה האם חייבים לפרסם הדבר כדי למנוע מכשול

לפני זמן מה יצא מתחת א' מהכשרים המהודרים, עופות בחזקת שנמלחו כדין, ושוב התברר שמחמת תקלה באמת עופות אלו לא נמלחו. ועלה השאלה על שלחן גדולי הרבנים שליט"א האם חייבים לפרסם הדבר כדי להודיע לציבור שלא יכשלו באיסור דם, או דלמא כיון שהם סומכים על ההכשר ואנוסים הם באיסור ליכא חיוב לאפרושי מאיסורא.

והנה כידוע איסור "דם" הוא מה"ת, אלא שמסקנת האחרונים דדם שבשלו אינו אלא מדרבנן [עי' **ש"ך** (סי' סט ס"ק מב וסי' פז ס"ק טו) **וט"ז** (שם ס"ק יא וס"ק כד) שדם שבשלו או מלחו דרבנן, ועי' מש"כ בזה בגליון נ"ז]. ולפ"ז יוצא דעיקר החשש בנ"ד הוא **מדרבנן** שהרי דרכם של בנ"א לאכול את הבשר מבושל [וכן אם אוכלים אותו חי י"ל דשרי כיון שהדם לא פירש, עי' **שו"ע** (או"ח סי' שח סע' לא), **חו"ד** (סי' סט ס"ק ג), ועוד, ואכמ"ל].

וראשית כל יש לעיין האם איכא איסור לפנ"ע באיסורים דרבנן. ובאמת כבר נח' בזה הראשונים, דעת **ר"ת** (תוס' ע"ז כב. ד"ה תיפוק) דאף בכה"ג איכא משום לפנ"ע [וכ"כ **המאירי** (ע"ז שם). וכן מוכח **מהרמב"ם** (יו"ט פ"ז ה"א) למעיין בדברי הראשונים הנ"ל, אלא דיש לדחות דעובר על לפנ"ע מדרבנן וכמש"כ הר"ן המבוא לקמן, ועי' עוד בהגה לקמן בשם הרש"ש]. אבל דעת **הרמב"ן** (ע"ז שם ד"ה ומדמקשה, פסקי דיני חוה"מ, ד"ה עוד אני צריך) דליכא איסור לפנ"ע באיסורים דרבנן [וכ"כ **הריטב"א** (מו"ק ב. ד"ה ואיכא). וכן מוכח **מהרשב"א** (ח"א סי' תרצ). ועי' **ברש"ש** (חגיגה יח. על תוד"ה חוש"מ) דהיכן דאיכא אסמכתא יש משום לפנ"ע]. ולדעת **הר"ן** (חי' ע"ז כב. ד"ה ותיפוק) איכא לפנ"ע בדרבנן **מדרבנן**. וכ"כ לאחריו **הפמ"ג** (סי' קסג א"א ס"ק ב) ע"פ דברי הרמ"א בסימן קס"ג [וכ"כ שם בסי' קס"ט (מ"ז ס"ק ג), אלא דיש להעיר עליו ממש"כ הוא גופא **בפת"כ** (ח"א אות כ, וח"ג סוף אות ל) **דהיכן** דאיכא אסמכתא שאני, ועי' לעיל בשם הרש"ש **ובתורת חסד** (ח"א סי' ה אות א)].

ובשו"ת פני יהושע (חו"מ ססי' ט) כתב שיש לדקדק **מהרשב"א** (מובא בב"י סי' קס) דאיסור לפנ"ע אפי' באיסור דרבנן הוא **מן התורה**, ואף אם נא' דאינו עובר על לפנ"ע מדאו' עכ"פ עובר אלפנ"ע מדרבנן עכ"פ עובר. **ובמנ"ח** (מצוה רלב אות ד, ושכג אות ג) כת' דלא גרע מכשיל חבירו באיסור דרבנן ממשיאו עצה שאינה הוגנת לו במילי דעלמא דעובר על לאו מה"ת [כמבואר **בע"ז** (טו:) **וברמב"ם** (רוצח פי"ב הי"ד)], ונשאר בצ"ע [וכ"כ **הכת"ס** (יו"ד סי' פא ד"ה ועוד נ"ל), **המהר"ם שיק** (מצוה רלג אות ו), ועוד. ועי' **במס' כותים** (להגר"ח קניבסקי אות ד), **בתורת חסד** (שם אות א) **ובהר צבי** (ח"ב או"ח סי' ב אות ג ד"ה נר')]. ודעת **החזו"א** (יו"ד סי' סב ס"ק כה) שאיכא לפנ"ע אפי' באיסורים דרבנן [ועיי"ש דאפשר דאין איסור זה אלא מדרבנן]. ודעת **הגריש"א זצ"ל** (קובץ תשובות ח"א ססי' כ) דעכ"פ מצרפינן בשעת הדוחק דליכא משום לפנ"ע באסורים דרבנן [ועי' **בכה"ח** (סי' קסג אות יז), **בצי"א** (חי"א ססי' לד אות ט וחי"ב סי' סז) **ובאור שמח** (ב"מ נו. ד"ה א"ר יוסף)].

מעתה י"ל בנידון דידן דלכאורה חייבים להודיע לקונים, דאל"כ נמצאים עוברים על לפנ"ע, דהרי מכשילים האוכלים באיסור דם דרבנן, ואע"פ דהאוכלים אנוסים הם ואינן צריכים כפרה מ"מ עושים "מעשה עבירה" [עי' בזה בגליון ע"ה] וע"כ איכא משום לפנ"ע כמבואר **באג"מ** (ח"א סי' ג) [ועי' לקמן בהגה בשם החלקת יואב].

אלא דלעולם י"ל דאפי' להסוברים דאיכא לפנ"ע באיסורים דרבנן, מ"מ י"ל דהיכן דנכשל באיסור דרבנן בשוגג או באונס ליכא מעשה עבירה כלל ואינו עובר משום לפנ"ע. שהרי כבר כתב **הנתיבות המשפט** (סי' רלד ס"ק ג הובא בפת"ש חו"מ ס"ק א) **דמי** שאכל טריפה מדרבנן **בשוגג או אונס א"צ כפרה** דכאילו אכל **כשירה** וכלא עבר דמי, ע"כ [שו"ר **בפרי תואר** (סי' קיט ס"ק יז) שגם מבואר כסברת הנתיבות. וגדולה מזו כתב **הישועות יעקב** (יו"ד סי' קיד אות א) עי' עליו], וא"כ המכשיל את חבירו באיסור דרבנן בשוגג ליכא לפנ"ע שהרי לא עבר איסור כלל [ולכאו' טעמו של הנתיבות הוא משום שאיסור דרבנן הוי איסור גברא מחמת חובה "לשמוע דברי חכמים" ולא איסור חפצא (עיין לענין 'לא תסורי' בגליון נ') וא"כ העובר בשוגג לא עשה איסור, וכן מצאתי **בתורת חסד** (ח"א סי' לא ד"ה ומאחר) שביאר כנ"ל דברי הנתיבות]. **וכן מצאנו במהרש"ם** (חגיגה יח. על תוס' בא"ד במלאכה) שכתב דלפי דברי הנתיבות ליכא לפנ"ע באיסורים דרבנן אא"כ הנכשל מזיד [וכן מבואר **במנחת אלעזר** (ח"א סי' נג ד"ה טרם), **במחנה חיים** (ח"א סי' מו ד"ה ולדעתי יש לחקור) **ובהר צבי** (יו"ד סי' קכד ד"ה שוב הוגד) אליבא דהנתיבות].

ובאור שמח (גירושין פ"א הי"ז) כתב דלפי הנתיבות יהיה מותר ליתן איסור דברי סופרים לחבירו בשוגג ולא יעבור על לאו דלפני עור, וישתקע הדבר ולא יאמר, אלא ודאי שוגג בדברי סופרים הוי **עבירה וצריך כפרה**, ע"כ [ובספרו **משך חכמה** (משפטים יז, יא) כת' שדברי הנתיבות הם דוקא ב"מתעסק". אולם מהראיה שהביא הנתיבות שם מוכח שלאו דוקא במתעסק איירי אלא אפי' בשוגג ס"ל דלא בעי כפרה].

אמנם באמת יש ליישב קושית האור שמח, דאה"נ דבכה"ג ליכא לפנ"ע וכמו שהוכחנו מדברי הפוסקים הנ"ל, ותדע דלפי הרבה ראשונים ליכא לפנ"ע כלל באיסורים דרבנן אפילו כשהנכשל עובר במזיד כנ"ל [ויתרה מזו מצינו **בחלקת יואב** (סי' א ד"ה ואין להקשות) דס"ל שאפי' המאנס את חבירו באיסור דאו' אינו עובר על לפנ"ע משום שחבירו א"צ כפרה]. ועוד י"ל דלעולם אף לפי הנתיבות איכא איסור לפנ"ע וכמ"ש **באחיעזר** (ח"ב סי' נ אות ז) שאף לדעת הנת"ה המכשיל את חבירו בשוגג עובר על לפני עור, דעכ"פ מכשול מיהא הוי, שאלו היה יודע היה פורש מזה ולא גרע מעצה שאינה מהוגנת [ועיי"ש שעפ"ז תירץ ראיית האור שמח נגד הנת"ה מהרמב"ם (שם). ולכאורה דבריו דחוקים מאוד]. **ובמנחת שלמה** (ק' סי' מד אות א) כתב שאף להנתיבות איסור גמור הוא להכשיל את חבירו באיסור דרבנן דכל דתקון רבנן כעין דאו' תקון [ולפי דבריו אפי' לדעת המנ"ח הנ"ל דס"ל שהמכשיל את חבירו באיסור דרבנן במזיד עובר על לפנ"ע דאו', מ"מ בכה"ג (שהוא שוגג או אנוס) עובר רק מדרבנן. ועי' **בעין יצחק** (אה"ע ח"ב סי' סז ענף ג אות טז) דפשוט דאסור למספי בידים אף איסור דרבנן אפי' לדעת הנתיבות].

וכל זה אליבא דהנתיבות, אבל באמת מצינו הרבה פוסקים שחולקים על סברת הנתיבות, וס"ל דאף שוגג צריך כפרה אף על איסורים דרבנן, **החיד"א** (חיים שאל ח"ב סי' לח אות פה, הובא בפת"ש סי' קיט אות א), **הבית יצחק** (או"ח סי' סה), **העין יצחק** (אה"ע סי' סז מענף ד וענף ז אות מא) **והשערי צדק** (או"ח סי' קט), וכן פסק **המ"ב** (סי' שלד ס"ק עז-עח).

ולפ"ז יוצא למעשה דבגוונא שיצא בטעות מתחת ידם עוף ללא מליחה עליהם להודיע לקונה כדי שלא יכשל באיסור דרבנן. ובפרט בנ"ד דנמצאים רבים נכשלים. ועוד דהאוכלים עוברים בכל כזית וכזית על איסור דרבנן (דהרי העוף והתבשיל נאסרים מחמת הדם, אם ליכא ששים נגד הדם), וכה"ג איסור דרבנן חמיר **כאיסור תורה** [עי' **בט"ז** (או"ח סי' שכח ס"ק ו) דבמקום פק"נ עדיף לעבור על איסור תורה של בישול יין עבור חולה כדי שלא ישתה יי"נ ויעבור החולה על כל **טפה וטפה** על דרבנן, והביאו **במ"ב** (שם) (ומזה גופא מוכח דלא כהנתיבות). ועי' **במשנה למלך** (מו"ל פ"ד ה"א ד"ה ואני) שכתי' דעדיף לעבור על איסור תורה א' בשו"א מלעבור ב' דרבנן בקו"ע. וכן הביא **בבית יצחק** (יו"ד ח"ב קו"א סי' ו) דכמה דרבנן הוה כדאו', ושכ"כ **הרע"ב** (עירובין פ"ב) , וכן הביא **בדובב מישרים** (סי' רפט ד"ה ועפ"ז)]. ועוד דהכלים נטרפים וכבר כתב **במוצל מאש** (סי' כד) דאף היכן שהמשתמש אינו יודע שהקדרה אסורה מדרבנן משום דאב"י מבליעת איסור, חייבים להודיעו אע"פ שבדיעבד התבשיל מותר, ולפ"ז כ"ש בנ"ד שעלולים להשתמש בהם אפילו בעודם בנ"י [והביאו **בג' מהרש"א** (יו"ד סי' קכב סע' ב). ועי' בהגהות **המחנה חיים** (בסוף השו"ת מוצל מאש). **ובדעת תורה** (פת' לשחיטה אות לו ד"ה ואגב וקו"א אות כ) הביא עוד ראיות לזה. ועי' **בחיד"א** (שם) **וביד מלאכי** (אות קלא). ועי' עוד **בשד"ח** (מע' א אות קח)]. **ועי' עוד בתורת חסד** (ח"א סי' ה אות ג) דהמוכר **איסור דרבנן** בחזקת היתר, שהאוכל **שוגג** והמאכיל מזיד, חשיב כאילו הוא גופיה אכלו וכל האיסור על המאכיל [עיי"ש שהוכיח כן **מהרמב"ם** (אבלות פ"ג ה"ה), וכן מבואר **ברש"י** (במדבר פ"ל פט"ז ד"ה ונשא עונה) **וברמב"ן** (שם) בשם **הספרי**].

אלא דאכתי יש לדון בנ"ד, שהרי רוב הבשר הנמצא בחנויות של כשרות יש להם מליחה, וא"כ נמצא הקונה הולך אחר רוב הבשר הכשר [עי' בזה **בחזו"א** (יו"ד סי' לז ס"ק יד וטו)], וא"כ י"ל דלמעשה אין הקונה עובר איסור כלל. אלא דמ"מ מידי פלוגתא לא יצאנו, דכבר נחלקו הפוסקים האם כשאזלינן אחר הרוב האיסור נהפך להיתר לגמרי או לא [עי' **בחת"ס** (יו"ד סי' רמה ד"ה והנה לשון דהיכן שאזלינן בתר רובא האיסור נהפך להיתר, ועי' עוד **במשך חכמה** (פ' בא יג, י), אולם **בשערי ישר** (שער הספקות פ"ב ד"ה ונר') כתב דהאוכל האיסור עפ"י היתר של רובא ג"כ לא נעשית כהיתר ונכשל באיסור ותקלה היא. ועי' **בט"ז** (יו"ד רסי' קט) לענין חד בתרי, ואכמ"ל], וע"כ מסתבר דיש לפרסם שיצא תקלה מתחת ידם כדי שהקונים יוכלו לפרוש מן העופות האסורים (כגון ע"פ קוד יצור וכדו'). ובפרט שיש לדון בזה נמי מדיני אונאה שהרי הקונים משלמים יותר עבור בשר מהודר ולמעשה אינו כן [ועוד דיש לדון דטרם שיתערבבו העופות האסורות בכשרות חייבים להודיע משום שאסור להם לגרום שהעופות האלו יתבטלו ברוב כשרות משום אין מבטלין איסור לכתחלה המבואר ביו"ד סי' צ"ט, ואכמ"ל].

הכל נכתב לעורר לב המעיינים ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה

העלון נתרם לע"נ
הרב אפרים בן אברהם ז"ל

העלון נתרם לע"נ
הרב מרדכי מנחם מנדל בן אברהם יעקב ז"ל

ובנשמת אדם [שם] כת' דאפשר דעל טלית וכן ברכת אשר יצר כיון שיכול לברך בין ישתבח ליוצר אור כדאיתא בשו"ע סי' נ"ג, יברך בין ישתבח ליוצר אור.

והנה גבי נידון הגרעק"א העלה **המשנ"ב** [סי' נ"ג ס"ק ה'] כדברי הלבוש דדוקא בין פסד"ז לישתבח אין להפסיק לברך על עטיפת ציצית, דאע"פ דהוא בין הפרקים מ"מ כיון שהברכה קאי על פסד"ז אין ראוי שיהא הפסק ביניהם לבין ברכה אחרונה דידהו, אבל מקודם לזה בפסד"ז **עכ"פ בין הפרקים** יניח הטלית ויברך, ומכ"ש לענין תפילין דמותר לברך עליהן בין הפרקים, ובפרט אם הוא ברבים ומתבייש לישב בלי טלית ותפילין.

ולדבריו יש מוקם לומר גבי נידון דידן דה"נ יברך אשר יצר אפי' באמצע פסד"ז. ובאמת גבי ברכת אשר יצר כת' **המשנ"ב** [סי' נ"א ס"ק ח'] לדינא כדברי **הדרך החיים** דכל ברכת ההודאה מותר לברך באמצע פסד"ז כמו אשר יצר לאחר עשיית צרכיו. **ובבה"ל** הביא דברי הח"א הנזכרים דיברך אחר התפילה , ודחה דבריו, ומ"מ כתב דטוב שיניחנה מלברך עד בין הפרקים.

ובברכ"י [סי' נ"ג ס"ק ד'] הביא משמיה **דמהר"י בנימין** דשרי לברך על הטלית בין מזמור ומלזמור, והביא ע"ז משמיה **דמהר"א הלוי** דהיינו דוקא בנאנס לצרכיו, אבל אם לא נאנס לצרכיו ונזדמן לו ציצית ותפילין בין מזמור למזמור ראוי לו שלא ללובשם ולברך עליהם בתוך פסד"ז, אלא בין ישתבח ליוצר. וכתב ע"ז **הברכ"י** דהפריז בהוראתו דהרי בתשובות **הרמב"ם** [שו"ת פאר הדור סי' קמ"ז] פסק להדיא דמי שנזדמן לו טלית ותפילין והוא עומד בפסד"ז מותר לו ללבשם ולברך עליהם בתוך המזמורים, שאין הפסקה כזו אסורה בפסד"ז, ואינה תפילה ולא ק"ש שנאסור בה הפסקה כזאת.

ובאמת גבי ברכת אשר יצר כתב לדינא [קשר גודל סי' ז' אות ל"ג] כדברי **הגינת ורדים** דאם הוצרך לנקביו בתוך פסד"ז, יטול ידיו ויברך אשר יצר ויניח צצית ותפילין ויברך עליהם.

וכ"כ לדינא **בערוה"ש** [סי' נ"א ס"ו] דמותר להפסיק באמצע פסד"ז לברך ברכת אשר יצר, רק יראה לסיים הפסוק כי זה אפשר תמיד. וכ"ש אם לא היה לו טלית ותפילין דיכול להניחם באמצע פסד"ז ולברך עליהם. ומה שעשו הטור והשו"ע פסד"ז כברכות ק"ש זהו לעניני הרשות. עכ"ד.

אולם **בכה"ח** [סי' נ"ג ס"ק ז'] כתב לחלוק על דברי הני פוסקים גבי הנחת טלית ותפילין, והעלה לדינא דמי שלא היו לו ציצית ותפילין ונזדמן לו אחר ברכת ב"ש שלא ילבשם ויברך עליהן כ"א בין ישתבח ליוצר. וע"פ זה כתב לחלוק על הגינת ורדים גבי מי שנצרך לנקביו, והעלה לדינא דלא יפסיק בברכת אשר יצר באמצע בפוסקי דזמרה אלא ימתין ויברך בין ברכת ישתבח ליוצר [וכ"כ בסי' נ"א ס"ק כ"ח].

ובתהילה לדוד [סי' נג] הביא דברי הגו"ר דשרי לברך אשר יצר באמצע פסד"ז, וכת' דהדבר צ"ע דלפי מ"ש האחרונים דלבא"י לא נתנו שיעור תכיפה ויכול לברך אח"כ, א"כ אפשר דיותר טוב להמתין עד בין ישתבח ליוצר שאז מותר להפסיק לצורך מצוה, ואפשר דמותר להמתין עד לאחר התפילה ואז יברך אשר יצר.

ויעויין עוד **בא"א מבוטשאטש** [סי' נ"א] דכת' דבדיעבד כשהתחיל אשר יצר בתוך פסד"ז מכיון דהזכיר ה' גומר, גם קודם שאמר אלקינו אינו מסיים למדני חקיך. עכ"ל. ומבואר דס"ל דכתחילה אסור לברך ברכת אשר יצר באמצע פסד"ז.

ובאג"מ [או"ח ח"ד סי' יד] כתב – בדבר אשר יצר בפסד"ז, נחלקו הפוסקים ואין להכריע, ומאן דעבד כי האי עבד ומאן דעבד כי האי עבד. דחשש שכ' בביה"ל שמא יטיל עוד הפעם בזמן קצר הוא חשש רחוק, ובפרט שהוא רק מטעם שלא ליכנס לחיוב ספק ברכה שיהיה דינו להקל, שאין זה חשש איסור רק מה שלשיטת המחבר לא יברך על פעם אחד ויעבור לדידיה על חיוב ברכה דרבנן, שאף אם היה ודאי חיוב דרבנן אינו מחוייב לחוש מספק שספק דרבנן לקולא. וכן אין לחוש מטעם זה לשכחה. ולכן רשאי לעשות כהח"א כלל כ' ס"ג להניחה לברך אחר התפילה. אבל רשאי לברך גם תיכף כדה"ח והמ"ב. אף שטעם שדברי הודאה שייך לומר בפסד"ז דאיתא בדה"ח ובמ"ב סימן נ"א סק"ח והוא משום דלא גריעי מכל שירות ותשבחות כמפורש בעה"ש, לענ"ד לא שייך כל כך בברכה אלא באמירת פסוקי הודאה ושבחים דשייך שהברכות דברוך שאמר וישתבח יהיו שייכין עלייהו, אבל על ברכות שלמות בעצמן לא שייך ברכות אחרות דב"ש וישתבח, והוי זה ממילא כהפסק, מ"מ כיון שהם לא חשו לזה רשאין לעשות גם כוותיהו. אבל אני בעצמי נוהג כהח"א לברך אחר התפלה. עכ"ל.

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני חודש אלול

חודש אלול - הכנה לימי הדין, וימי קירבה לה' -

"ובאמת ב' ענינים חשובים יסודם בימי האלול, חדא דניתן לנו חודש תמים כדי שנכין עצמנו לקראת ימי הדין הקרבים ובאים, כי ללא הכנה נמרצת יפול האדם לתוך ימי הדין כמאמר העולם "כיוָני בסוכה".

ומלבד זאת עצם ימי האלול הם ימי רחמים, ימים שבהם הקב"ה מתקרב אל עמו ישראל ורוצה בתקנתם... **חייבים אנו בזהירות יתר בימי האלול, שהלא כלל ידוע בדרכי העבודה שבשעה שהזמן מסוגל ביותר לזכות, כמו כן רבים בו הסכנות והפיתויים, ומשו"ה צריכים אנו לשמור היטב את ימי האלול כדי שח"ו לא ניפול ונכשל בו**". (אור יחזקאל עמ' שכג)

עבודת האלול רבה, בפרט שאנו אחרי בין הזמנים -

"ובודאי שההכנה הראויה חייבת להיות בלימוד המוסר כדרכם של הגדולים בדורות עברו, אולם לפחות חייבים אנו לנצל את הזמן כראוי בתורה ותפילה, ואל נטעה לומר שהרי אנו לומדים ומתפללים היטב, כי לא יתכן שתורתנו ותפלתנו ראויים המה, שהרי חזרנו לישיבה מאוירת הרחוב וללא מחשבה והכנה, ותורתנו ותפילתנו נמצאים כפי שהיו בשעת ריחוקנו מביהמ"ד". (שם עמ' שכה)

נערך ע"י מחבר קונטרס "עבודת חודש אלול וימי הסליחות"
מסדרת עבודת המועדים